

Το σύνταγμα στον 21ο αιώνα

Το σύνταγμα στην πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα δείχνει να αντέχει και να ανταποκρίνεται σε μία σειρά από πιέσεις και προκλήσεις. Αντίσταται απέναντι στην κρίση κυριαρχίας του εθνικού συνταγματικού κράτους, απέναντι στη διεθνοποίηση, την ιδιωτικοποίηση και την αποπολιτικοποίηση της κρατικής εξουσίας που κινείται με τη σειρά της μέσα στο νέο πλαίσιο της διεθνούς οικονομίας και μέσα στα συμπραζόμενα ενός νέου συστήματος διεθνούς ισχύος, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί μετά το 1989-1990.

Το σύνταγμα προσαρμόζεται στους περιορισμούς που θέτουν στην ίδια τη συντακτική εξουσία και την αναθεωρητική αρμοδιότητα των κρατών η διεθνοποίηση του συνταγματικού φαινομένου και ο διεθνής δικαστικός έλεγχος των κρατικών συμπεριφορών μέσω περιφερειακών ιδίως δικαστικών οργάνων, όπως το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Από την άλλη πλευρά το σύνταγμα δείχνει να προσαρμόζεται με άνεση στην πιθανότητα να υπάρχει αποσυνδεδεμένο από το κρατικό φαινόμενο μέσα από το οποίο γεννήθηκε. Αναφέρομαι στην αντίστροφη τάση της «συνταγματοποίησης» του διεθνούς δικαίου. Αναφέρομαι ακόμη πιο έντονα στην πρόκληση του λεγόμενου Ευρωπαϊκού Συντάγματος. Ανεξάρτητα από την τύχη της Συνταγματικής Συνθήκης και την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η έννοια του συντάγματος έχει ήδη προ πολλού εισχωρήσει στη λογική της ευρωπαϊκής κοινοτικής έννομης τάξης που λειτουργεί -λιγότερο ή περισσότερο- με βάση το σύνταγμα ως οργανωτικό, κανονιστικό, και επιστημολογικό παράδειγμα.

Με γοητεύει και εμένα εδώ και χρόνια αυτή η παράδοση αντοχή του συνταγματικού φαινομένου, αυτή η «νέα νεότητα» του συντάγματος την ώρα που διέρχεται βαθιά κρίση το φαινόμενο του εθνικού κράτους,

το φαινόμενο της εθνικής κυριαρχίας, την ώρα που διεξάγεται μια τόσο έντονη συζήτηση για την κρίση της δημοκρατίας και της πολιτικής.

Εχουν κατά κάποιον τρόπο αντιστραφεί οι ιστορικοί όροι: Τον 18ο αιώνα το σύνταγμα οργάνωσε την κριτική εξουσία ως απότοκο της διεκδίκησης της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου.

Το σύνταγμα ήταν παράγωγο φαινόμενο σε σχέση με το εθνικό κράτος, τη δημοκρατική αρχή, τον πολιτικό φιλελευθερισμό. Στην αρχή του 21ου αιώνα το συνταγματικό φαινόμενο έχει πλέον αποθησαυρίσει μια αυτοτελή υπεραξία: κανονιστική, συμβολική και εν τέλει ιστορική. Διαθέτει δύο ακαταμάχητα πλεονεκτήματα: ένα κειμενολογικό και ένα συμβολικό. Μετασχηματίζει σε ερμηνευτικό και άρα γλωσσικό ζήτημα τον μακρύ ιστορικό χρόνο. Και κατά τον τρόπο αυτό μπορεί να υποδέχεται, να ενσωματώνει, να διευθετεί και να ρυθμίζει τις κοινωνικές, ιδεολογικές, πολιτισμικές και τελικά πολιτικές συγκρούσεις της συγκυρίας.

Το πετυχαίνει αυτό με μια σειρά από μεθόδους και τεχνικές, όπως η λειτουργία της συνταγματικής δικαιοσύνης ή η διαδικασία της αναθεώρησης του συντάγματος. Όλα αυτά σε τελική ανάλυση ανάγονται στη σχέση ιστορίας και γλώσσας.

Παράλληλα διατηρείται ο αρχαϊκός συμβολισμός του συντάγματος. Η θέσπισή του συμβολίζει τη γέννηση ή τον ριζικό ανασχηματισμό μιας κρατικής εξουσίας, που θέλει να δηλώνει δημοκρατική και δικαιοκρατική ανεξάρτητα από το αν αυτό αληθεύει ή όχι. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και της πρώην Γιουγκοσλαβίας μάς το έδειξε αυτό με τον πιο καθαρό τρόπο. Το σύνταγμα που γεννιέται στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική και είναι βασική παράμετρος του δυτικοκεντρικού πολιτικού και νομικού πολιτισμού, έχει υπερβεί προ πολλού αυτά τα γεωγραφικά και πολιτιστικά όρια και έχει αποκτήσει οικουμενικά χαρακτηριστικά μέσω ιδίως της διεθνούς προστασίας της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αυτή όμως η διεθνής προστασία επιχειρείται μέσα σε ένα αντιφατικό

και άνισο πλαίσιο που δεν διέπεται από σαφείς κανόνες, αλλά από την κυνική λογική του συσχετισμού των δυνάμεων. Η παγκόσμια δημοκρατική διακυβέρνηση και άρα ένα είδος παγκόσμιου συντάγματος είναι ακόμη μία φενάκη. Χρειάζεται συνεπώς πολύ μεγάλη προσοχή και ευαισθησία προκειμένου να αποφευχθεί η δυτικοκεντρική και να διασφαλιστεί η οικουμενική προσέγγιση του συνταγματικού φαινομένου.

Τίποτα απ' όλα αυτά δεν είναι μία απλή εργαστηριακή άσκηση ή μία θεωρητική υπόθεση εργασίας. Ολα αυτά τα ζητήματα που τα διδάσκουμε και τα συζητούμε στα πανεπιστήμια τα αντιμετωπίσα τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια in vivo στην Ελλάδα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης ως υπουργός και βουλευτής με κορυφαία εμπειρία αυτήν της εισήγησης για τη θέσπιση του ισχύοντος αναθεωρημένου ελληνικού συντάγματος του 2001.

Σας υποδέχομαι και εγώ σε ένα κράτος που από τα πρώτα χρόνια του αγώνα του για την ανεξαρτησία το 1821 προσχώρησε στις πρώιμες, αλλά και προωθημένες ιδέες του συνταγματισμού. Σε ένα κράτος που έζησε πολλές συνταγματικές περιπέτειες, αλλά βιώνει τα τελευταία χρόνια μία πρωτόγνωρη και εξαιρετικά γόνιμη εμπειρία συνταγματικής και πολιτικής σταθερότητας. Σε ένα κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που πιστεύει στην ανάγκη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όχι μόνο της θεσμικής και της πολιτικής, αλλά και της αναπτυξιακής.

Σας υποδέχομαι με τη βεβαιότητα ότι οι συζητήσεις μας θα αναδείξουν την αξία και την αντοχή του συνταγματικού φαινομένου στο όνομα της Δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στο όνομα των πολιτών όλου του κόσμου και ιδίως στο όνομα των προσφύγων. Στο όνομα των θυμάτων της κρατικής βίας. Στο όνομα όσων αγωνίζονται ζητώντας ένα σύνταγμα ή την εφαρμογή και το σεβασμό του.■

* Άρθρο Ευ. Βενιζέλου στην [Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 17 Ιουνίου 2007](#). Το κείμενο είναι η ομιλία του Ευ. Βενιζέλου στην έναρξη του 7ου Διεθνούς Συνεδρίου Συνταγματικού Δικαίου (Αθήνα, Ζάππειο Μέγαρο, 11-15/6/2007).